

TÖPKAPJ SARAYJ HÛMAYÛN KAPJSJ VE YAZJLARJ

Yard. Doç. Dr. Ali Rıza Özcan

1988 MSÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü'nden mezun oldu. 1989 yılında "Klasik Devir Kur'an-ı Kerimleri'nin Tezhibli Sayfaları" adlı teziyle Yüksek Lisans, 1996 yılında "Türk Nes'talik Ekolü" adlı eser çalışmasıyla Sanatta Yeterlik diploması almaya hak kazandı. Prof. Dr. Ali Alparslan'dan Ta'lik Hattat Hüseyin Kutlu'dan Süllüs-Nesih yazılarından icazetnâme aldı. Çeşitli karma sergilere katıldı ve yazı müsabakalarında ödüller aldı. Halen MSÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü'nde Yardımcı Doçent olarak çalışmaktadır.

Topkapı Sarayı, İstanbul'un üzerinde bulunduğu tarihî yarım adanın en ucunda Haliç ile Boğaz'ın kesiştiği noktada yer alır. Bu saray, tatlı bir meyille Marmara Denizi'ne, Boğaz ağzına ve Haliç'e doğru inen İstanbul'un en doğu tepesinin üstüne kurulmuştur

Bu saray, asırlarca Osmanlı İmparatorluğu'nun idare merkezi olarak kullanıldı. Fatih Sultan Mehmet tarafından temelleri atılan Topkapı Sarayı'nda, Dolmabahçe Sarayı'na yerleşmek üzere buradan ayrılan Sultan Abdülmecid'e kadar yirmi beş padişah yaşadı.

Sarayın etrafı Fatih tarafından yaptırılmış olan kara ve deniz surlarıyla çevrilidir. Surların uzunluğu yaklaşık 5 km olup, üzerinde giriş çıkışların yapıldığı kapılar bulunur. Bu kapılar şöyledir: 1-Bâb-ı Hümâyûn 2-Soğuk Çeşme Kapısı, 3- Demirkapı -bu kapı sarayın kara tarafındaki ilk kapısıdır-, 4-Yalıköşkü Kapısı veya kısaca Yalıkapısı, 5-Topkapısı, (Bu kapı da yanında bulunan toplardan dolayı böyle adlandırılmıştır) 6-Balikhane kapısı, 7-Otluk kapısı.⁽¹⁾

Arapça kapı, fasıl mânasına gelen bâb kelimesinin sonuna eklemeler yapmak suretiyle bir hayli birleşik kelime türetilmiştir: Bâb-ı Âli, Bâbü's-saâde, Babü's-selâm, Bâb-ı hükümet, Bâb-ı seraskerî, Bâb-ı fetva bu cümledendir. Hümâ ise, İran mitolojisinde gölgesi kimin başının üzerine düşerse ikbâl ile nail olacağına inanılan bir kuştur. Kelimenin aslı "hümây"dır ve halk arasında devlet kuşu, cennet veya talih kuşu olarak da bilinir.⁽²⁾

Arapça bâb kelimesi ile; Farsça "âli, mi-

Resim 1; Matrakçı Nasuh'un minyatüründe Bâb-ı Hümâyûn

bârek, uğurlu" demek olan ve "hümâ" ile "yûn" edatından mürekkep bir kelimedenden meydana gelen Bâb-ı Hümâyûn; "Padişah Kapısı", "Saltanat Kapısı", anlamlarına gelir.

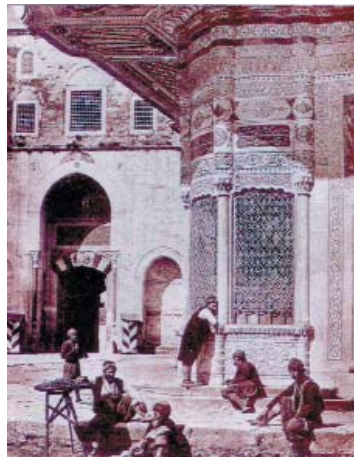
Bâb-ı Hümâyûn, Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı kara surlarının en büyük kapısıdır. Sarayın ana kapısı olan Bâb-ı Hümâyûn'un inşası, bugün de mevcut olan kitabesine göre 883/1478'de bitirilmiştir. "Tarih-i Âta", adlı eserde kapının üstünde Fatih devrinde bir köşk olduğundan bahsedilmektedir. Sûr-ı Sultânî üzerinde Ayasofya Meydanı'na açılan bu tâk kapının en belirgin özelliği masif giriş katı üzerinde ahşap köşktür. Farklı zamanlarda yapılmış olan minyatürlerde, gravürlerde, yağlı boya tablolar ve fotoğraflarda üst katın Ayasofya Meydanına bakan iki sıra penceresi olduğu görülür. Alt sırada yedi, üst sırada da altı pencere bulunmaktadır ve alt sıranın ortasında bulunan pencere diğerlerinden daha büyüktür. Binanın cephesinde yer alan pencerelerin fazlalığından buranın bol ışıklı, ferah, bir köşk olduğu düşünülebilir.⁽³⁾

Bâb-ı Hümâyûn; iç içe iki kapı olup, ka-

(1) P.Ç. İnciyan, "İstanbul", s.27

(2) M.Zeki Pakalın, "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü", s.866

(3) Reşat Ekrem Koçu, "Topkapu Sarayı", s.11

Resim 2; Thomas Allom'un gravüründe Bâb-ı Hümâyûn

Resim 3; İstanbul'a ilk gelen fotoğrafçılarından İsveçli Guillaume Berggren'in 1875 tarihinde çektiği fotoğrafta Bâb-ı Hümâyûn'un üst katı görülüyor.

pı derin kemerli bir girinti içine yerleşmiştir.⁽⁴⁾ Kapı girişi yapının tam ortasında değildir ve sağ taraf sol taraftan büyüktür. Kapının içinde kubbeli iki koğuş ve mahzen bulunur. Kapı kanatları ise, dövme demirden yapılmıştır. Bugün mevcut olmayan üst katta ise, üç oda, iki tuvalet ile banyo mevcuttu.⁽⁵⁾ Bu odalara Yavuz Sultan Selim zamanında Mısır'dan getirilen kuyumcu, hakkâk, nakkaş gibi sanatkârlar yerleştirilmişti. Ancak, kalabalık sanatçı gurubunun geceli gündüzlü saray kapısından girip çıkmaları hoş görülmemiş, çalışmalarını için başka yerler gösterilerek burası boşaltılmıştı. Bâb-ı Muallâ, Mahzen-i Defâfîr-i Hâkanî gibi isimler de taşıyan bu odalar, Kanunî zamanında şehit ve kimsesizlerin bıraktıkları eşyanın saklandığı odalardı. Son devirlere kadar Maliye hazinesine ait evrak burada saklanıyordu.⁽⁶⁾

Hümâyûn Kapısı, sabah ezanı ile açılır, yatsıdan sonra kapanırdı. Kubbealtı'nda Dîvân-ı Hümâyûn'un toplandığı günler; her hafta salı günleri, Divân' da işi olanlar, sarayın günlük hayatıyla alâkadar esnaf ve tüccar, Enderun-ı Hümâyûn' da yakınlarını görmeye gelenler, Bâb-ı Hümâyûn' dan serbestçe girebilirdi. Saraya gelen vezirler, ulema ve yabancı devlet elçileri de, bu ka-

pıdan at ile rahatça geçebilir ve orta kapıya kadar gidebilirdi. Alaylarda ve törenlerde de bu kapıdan girilirdi. Bu dış kapının kontrolü yeniçerilerin elindeydi ve kapı 300 görevli tarafından korunurdu.

Arka cephesi hakkında vesika olmayan Bâb-ı Hümâyûn, tarih içinde tamirler görmüştür. 1867 tarihinde taraçadaki köşk yanmıştır. Kapı üzerinde bulunan Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülaziz tuğraları yapılan tamirleri gösterir. Girişin iki yanındaki çeşmeler Sultan Abdülaziz devrine aittir.⁽⁷⁾ Son kat, yine Sultan Abdülaziz zamanında kaldırılmıştır.⁽⁸⁾ Kapı üstündeki müştemilât, 1924 yılında Fransız Senegal askerlerinin sebep oldukları bir yangında harap olmuştur.

Fatih devrinde, bu güne kadar tespit edilen 33 kadar hattat içerisinde; celi sülüs yazan, ismi ve eserleri bilinen iki hattat vardır. Bunlar, Edirneli baba-oğul Ali ve Yahya Sûfî'lerdir.⁽⁹⁾

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u aldıktan sonra kendi adını verdiği bir cami yaptırmıştı. Bu camiin avlusunda pencere alınlıklarında yer alan Fatihâ sûresi ile çini üzerindeki Ayete'l- kürsi levhaları, Edirneli Yahya Sûfî'ye (ö.1478) aittir. Camiîn kitabe-

(4) Doğan Kuban, "İstanbul Ansiklopedisi", C.7, s.283-4

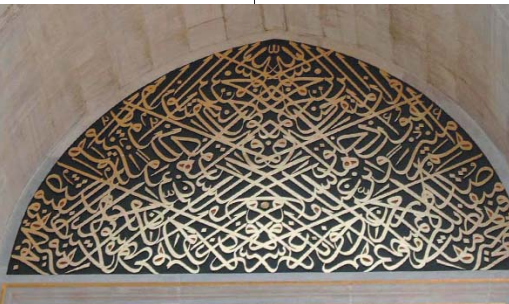
(5) Reşat Ekrem Koçu, "İstanbul Ansiklopedisi", s.1766

(6) Mithad Sertoğlu, "Osmanlı Tarih Lûgatı" s.56

(7) Ziya Erkins, "Topkapı Sarayı", s.9

(8) Ekrem Hakkı Ayverdi, "İstanbul Ansiklopedisi", IV. Cilt, s.1767

(9) E. Hakkı Ayverdi, "Fatih devri Hattatları ve Hat Sanatı", s.3

si ise, Yahya Sûfî'nin oğlu Ali Sûfî (ö. ?) tarafından yazılmıştır. Hat sanatını babasından öğrenen hattatın Aklâm-ı sitte'de üstad olduğu yazılarından anlaşılmaktadır. Edirne'de doğan ve sonra İstanbul'a gelip yerleşen ve burada ölen hattatın kabri, Şeyh Hamdullah'ın Karacaahmet Mezarlığı'ndaki kabrinin yakınındadır. Ali Sûfî'nin de babası Yahya Sûfî gibi bugüne kadar kâğıt üzerinde sülüs ve nesih yazılarına rastlanmamıştır. Süheyl Ünver ve ondan naklen Ekrem Hakkı Ayverdi, Fatih Nakışhanesi'nin temellük kitabeleri Ali Sûfî tarafından yazılmıştır derse de böyle bir vesika bugün mevcut değildir.⁽¹⁰⁾

Ali Sûfî'nin Hûmâyûn Kapısı üzerinde bulunan yazıları, harflerinin güzelliği bakımından Osmanlı hat tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Buradaki yazılar 19. asra kadar celi sülüs yazının en güzel örnekleri olarak kalmıştır. Bu yüzden Ali Sûfî'nin devrini aşan büyük bir hattat olduğu kabul edilir.

15. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasındaki devrede celi yazıda ilerleme olmamıştır ve bu

durumun, Aklâm-ı sitte'ye verilen önemin celiye verilmemesinden veya sülüs yazı kaidelerinin celiye uygulanmamasından ileri gelmekte olduğu tahmin edilebilir. Mustafa Râkım'dan önce Şeyh Hamdullah ve Hafız Osman gibi iki büyük dâhî ve onların temsilcileri de celi ile fazla uğraşmamışlar ve belki de celi yazıyı mimarî bir unsur olarak düşünmemişlerdi. Bu yüzden olsa gerek Şeyh Hamdullah sülüsteki başarısını celide gösterememiştir. Fakat bütün buna rağmen celi yazmak isteyenlerin, Ali b. Yahya es-Sûfî ile Şeyh'in yazılarından istifade ettiklerini de hatırdan çıkarmamak lâzımdır.⁽¹¹⁾

Yazının büyümesiyle yazıdaki oranlar değişir. Böyle olunca geniş yüzeylerde harflerin anatomik yapılarını, eğimlerini, leke değerlerini, hareketlerini, formlarını ve biçimlerini, harfler arasındaki dengeleri kontrol etmek zorlaşır. Bu yüzden celi yazıda gelişme 19. yy. hattatlarından Mustafa Râkım'a kadar pek yavaş olmuştur.

III. Ahmet Çeşmesi'ne bakan yazılar; 15.yy celi sülüsünün en güzel örneklerindedir. Bu yazılarda kompozisyon güzelli-

(10) E. Hakkı Ayverdi, "a.g.e.", s.17

(11) Ali Alparslan, "İslâm Yazı Sanatı", s.490

ğini, espas başarısını, diyagonal hareketin ustaca kullanımını, alınlık formunun mükemmel ve dengeli bir şekilde kullanımını görmek mümkündür. Zafer tâkını andıran kapının üst kısmında 2.42 x 3.93 cm. ebatlarında alınlık yazısı vardır. Alınlıkta Besmele ile birlikte Hicr sûresi'nin 45-48. ayetleri celi sülüsle 3,2 cm kalem ağzı kalınlığıyla ve 2 cm. derinliğinde müsennâ (aynalı) olarak hakkedilmiştir:

Bu alınlığın altında 1,25 x 2.80 cm. ölçülerinde 1.6 cm kalem kalınlığı ile dikdörtgen bir formun içine yine kabartma olarak yazılmış olan 4 satırlık kitabe, kalenin Fatih Sultan Mehmet tarafından 883/1478 tarihinde inşa ettirildiğini göstermektedir. Metni Arapça olan kitabenin tercümesi şöyledir:

"Bu mübarek kale, Allah'ın te'yidi ve rızasıyla, güvenliği sağlamak amacıyla, Sultan Mehmed Han'ın oğlu Murad Han'ın oğlu kararların padişahu ve denizlerin hakanı, insanların ve cinlerin üzerinde Allah'ın gölgesi, doğuda ve batıda Allah'ın yardımcısı, su ve toprağın kahramanı, Kostantıniyye Kalesi'nin fatihi ve fethin babası olan Sultan Mehmed Han'ın -Allah tealâ onun hükümdarlığını ebedî kılsın ve mekânını kutup yıldızlarından yüksek eylesin- emriyle, 883 yılının mübarek ramazan ayında imar ve inşa edildi."(12)

İnşa kitabesinin altındaki tuğra, Sultan II. Mahmud'undur ve Mustafa Râkım (1757-1826) tarafından 1230/1814 tarihinde çekilmiştir. Sağ üst boşluğunda II. Mahmud'un mahlâsı olan "Adlî" ibaresi yer alır.

Kapının sağ iç tarafında 50 cm. çapındaki daire içinde kabartma olarak 1,3 cm. kalınlığında "Nasrun min-Allâhi ve fethün karîb ve beşşiri'l-mü'minîne yâ Muhammed -

Yardım Allah'tandır ve zafer yakındır. Ey Muhammed! Mü'minlere müjdele" (Saf sûresi/13. ayet) ibaresi celi sülüs ile müsenna olarak yazılmıştır.

Kapının sol iç tarafında ise, yine 50 cm. çapında bir daire içinde 1,3 cm.lik kalem kalınlığı ile müsenna olarak celi sülüs yazıyla Ali Sofî'nin imzası yer alır. İmzada "Ketebehu ad'afül abîd Ali bin Mezîd es-Sûfî - onu kulların en zayıfı Mezîd es-Sûfî oğlu Ali yazdı" ibaresi yazılıdır. Hattat, Fatih Camii inşa kitabesinde imzasını "Ketebehu Ali bin es-Sûfî" diye atarken burada "Ketebehu Ali bin Mezîd es-Sûfî" şeklinde atmıştır.⁽¹³⁾

Kapının sağ tarafındaki duvar üzerindeki mermerde: "Es-Sultanı zıllullahi fî'l- arz / Sultan yeryüzünde Allah'ın gölgesidir." Kapının sol tarafında ise: "Ye'vi ileyhi küllü mazlum" - Sadaka habibullah / Bütün mazlumlar ona (Allah'a) sığınır" hadis-i şerifi yer almaktadır. Bu ikinci yazının altında "Abdül-fettah" ve "1285/1868" tarihi okunmaktadır.

Üzeri tonozla örtülü kapıdan geçerek sarayın avlusuna girdiğinizde yazı sanatında yaklaşık 400 yıllık bir zamanı aşarsınız. Ön taraftaki yazılarla kapının arka tarafında yer alan yazılar arasında 390 yıllık bir zaman dilimi vardır. Başka bir ifadeyle kapıdan iç avluya geçtiğinizde 15. yüzyıldan girip, 19. yy.dan çıkarsınız.

Kapının saraya bakan tarafındaki yazıların hattatı ise, 19. yüzyılın önemli hattatlarından Abdülfettah Efendi' dir. Aslen Rum olan Abdülfettah Efendi 1814'te doğmuştur. Sülüs-nesih yazılarında hocası Mustafa Şakir Efendi'dir. 1857'de madenî para ressamı olan hattat, Osmanlı devletinde üst derecelerde önemli görevlerde bulunmuştur. 1896'da vefat eden hattatın kab-

(12) Abdülhamid Tüfekçioğlu, "Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı", s.366

(13) İmzanın farklı okunuşları için E. H. Ayverdi, a.g.e;17, Abdülhamid Tüfekçioğlu, a.g.e., 367, Eldem-Akozan, "Topkapı Sarayı, s.9

ri Sultan II. Mahmud Türbesi haziresindedir. Hattatın eserleri arasında Şefik Bey'le birlikte yazılarını yazdıkları Bursa Ulu Camii yazıları, Süleymaniye Camii yazıları ile Bayezid Camii'ndeki yazıları sayılabilir.

Ali Sûfi'nin alınlık yazısının tam arkasına düşen bu kısma yine aynı form ve ölçü içine Hicr sûresi yazılmış olup kompozisyon ön taraftaki ile aşağı-yukarı aynıdır. Bu yazının boyu: 3,92 cm., yüksekliği ise: 2,43 cm.dir. Burada kullanılan kalem kalınlığı 3,5 cm.dir. Bu da Ali Sûfi'nin kalem kalınlığından yalnız 3 mm. fazladır.

Ön taraftaki tarih kitabesinin arkasına rastlayan kısma celi sülüs hatla, 1,25 x 2,80 cm ebadında "Nasrun-min-Allahi ve fethun karib ve beşşirü'l-müminine ya Muhammed - Yardım Allah'tandır ve zafer yakındır. Ey Muhammed! Mü'minlere müjdele" (Saf sûresi/13. ayet) ibaresi yazılmıştır. Kitabenin altında: "Nemekahu Abdülfettah sersikkekinân -1284 / 1867" şeklinde imza ve tarih kaydı okunmaktadır.

Saraya bakan kapı üzerindeki "Sultan Abdülaziz bin Mahmud" tuğrası Abdülfettah imzalı ve tarihsizdir. Kapının sağında "Lâ ilâhe illâllah el-Melikü'l-hakkü'l-mübîn" solunda ise, "Muhammed resûlullah sâdikü'l-va'di'l-emîn" ibaresi yer almaktadır.

Kapının ön ve arka tarafındaki alınlığa aynı ibarenin yazılması ve ibarenin seçimi bir tesadüf olmamalıdır. İbarede:

45. (Allah'ın azabından korkup rahmetine

sığınan) takvâ sahipleri, mutlaka cennetlerde ve pınar başlarında olacaklardır.

46. "Oraya emniyet ve selâmetle girin" (denilir, onlara)

47. Biz, onların gönüllerindeki kini söküüp attık; onlar artık köşkler üzerinde oturan dost ve kardeşler olacaklar.

48. Onlara orada hiçbir yorgunluk gelmeyecek ve onlar, oradan hiç çıkarılmayacaklardır." şeklindedir.

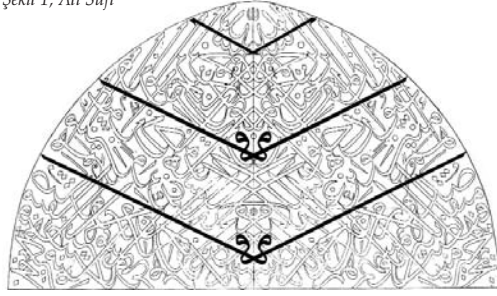
Osmanlı İmparatorluğu'nun idare merkezine -sarayın giriş kapısı üzerine- bu ifadelerin yazılması düşündürücüdür. Bu kapıdan yalnız halk girip çıkmıyor; çeşitli meslek erbâbı, alimler ve sanatkârlarla, kumandanlar, şeyhülislâmlar, sadrazamlar, vezirler, paşalar, hasılı her sınıftan insan ve hepsinin üstünde padişahlar girip çıkıyordu.

Ayetlerde emniyet, selâmet ve esenlik fikirleri vurgulanmaktadır. Dostluk ve kardeşlikten bahsedilerek; birlik beraberlik duyguları hatırlatılmaktadır. Kapı, cennet kapısı şeklinde tahayyül edilerek cennetin kapısı ile benzerlik kurulmaktadır. Girilen mekânın emin bir yer olduğu buraya giren insanlara takva sahibi olmaları yani Allah'tan korkmaları öğütlenmektedir. Aynı ayetin kapının her iki yüzünde yer alması sebebiyle mesaj hem saraya girenler, hem de çıkanlar içindir.

Ali Sufi ile Abdülfettah Efendi'nin alın-

Şekil 1; Ali Süfi

lıkta bulunan yazılarını mukayese ettiğimizde aralarındaki farkları şöyle tespit edebiliriz:

Yatay harflerin kullanılışı:

İki yazıda da ilk göze çarpan özellik, kompozisyonun (istifin) eğimli şekilde düzenlenmiş olmasıdır. Ali Süfi'nin yazısında en üstte bulunan Besmele'deki Allah lafzının elif harfi ile ye harfinin yâ-yı makûs şeklinde kullanılması ile yazı 4 bölüme, Abdülfettah Efendi'nin yazısı ise 3 parçaya ayrılmıştır. Ye harfinin meyilli kullanılışı ve tekrarı yazıya perspektif bir anlayış getirmektedir. (Şekil 1-2)

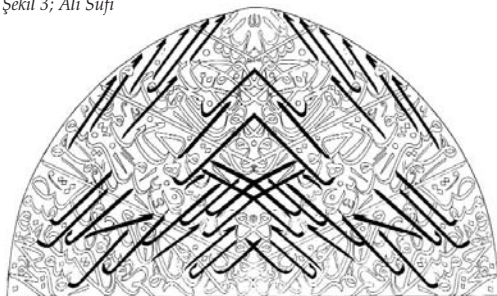
Dikey harflerin kullanılışı:

Ali Süfi'nin yazısında orta kısımda bir yığılma görülür. Abdülfettah Efendi, lâmelif harfini değiştirerek buradaki yoğunluğu azaltmıştır. Allah lafzının elifinin dik olarak kullanılmış olmasından dolayı Abdülfettah Efendi'nin yazısında harfler üst tarafta toplanmıştır. (Şekil 3-4)

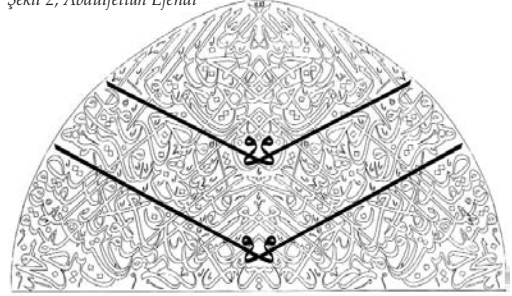
Hareke ve tezyini işaretler:

Harekelerin dağılımında Abdülfettah Efendi'nin yazısında denge unsurunun daha ön plânda olduğunu görüyoruz. Ali Süfi'nin yazısında ortada kullandığı penç motifini saymazsak tezyini işaret yoktur. Hareke kullanımı çok azdır ve teşrifatta da yer yer kaymalar vardır. En üstte şedde oldukça abartılı kullanılmıştır. (Şekil 5-6)

Şekil 3; Ali Süfi

Şekil 2; Abdülfettah Efendi

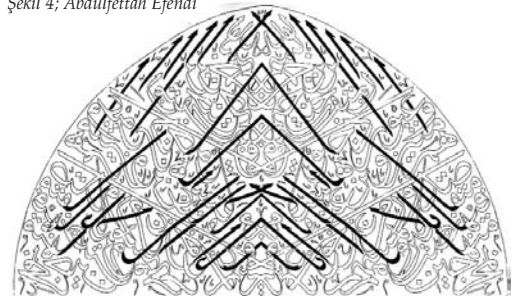
Farklı kullanılan harfler ve harf grupları

Bî-muhracîn kelimesi, Mustafa Râkım sonrası anlayışa göre yazılmıştır. Nûn harfi Abdülfettah Efendi de mürsel olarak yazılırken Ali Süfi nûn'u çanaklı yazmıştır. Vav ile mim harfi Ali Süfi'de ayrı yazılırken Abdülfettah Efendi ikisinin baş kısmını ortak kullanma yoluna gitmiştir. (Şekil 7-8)

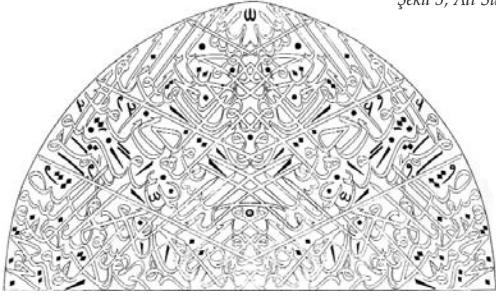
Sonuç olarak:

Hümâyûn kapısı üzerindeki yazılar hat sanatı tarihi açısından önemlidir. Ali Süfi 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar yani Mustafa Râkım'a kadar geçen zaman içerisinde celi sülüsü en iyi yazan hattattır. İki hattatın aynı ölçüler içerisinde, aynı ibareyi yazmaları da iki devrin yazı anlayışını görmek açısından ilginçtir. Kıyaslama yapılmadan bakıldığında iki yazının aynı yazı olduğu hissi insanda uyanabilir. Abdülfettah Efendi'nin yazısıyla Ali Süfi'nin yazıları kıyaslandığında görülür ki; Ali Süfi, yukarıda söylediğimiz gibi zamanını çok aşan bir hattattır. 15. yüzyılda celi yazıda böyle bir kompozisyonun tasarlanması her hattatın yapabileceği bir iş değildir. Devrinin önemli hattatlarından olan Abdülfettah Efendi'nin yazısında ise, Mustafa Râkım gibi bir dehânın yazıya getirmiş olduğu açılımların ve çözümlerin etkilerini görmek mümkündür.

Şekil 4; Abdülfettah Efendi

Şekil 5; Ali Süfi

Hattatların aynı ibareleri birbirlerini takliden yazmaları hat tarihinde oldukça sık rastlanılan bir durumdur. Hattatlar birbirlerini taklid edebilirler, istiflerini değiştirerek yazabilirler. Bunda yadırganacak bir durum yoktur, ancak aynı mekânın iki tarafında bu kadar zaman aradan sonra yazılan yazı örneği yok denecek kadar azdır.

Kapının arka tarafında önceleri başka bir yazı var mıydı? Var olduğuna dair bir bilgi ve belgeye araştırmalarımız esnasında rastlamadık. Niçin 400 yıl aradan sonra oraya yazılmıştır? Bu da cevap bulamadığımız sorulardan... Yıllarca varaksız ve bakımsız bir halde olan kapı üzerindeki yazılar 2003 yılı şubat-mart aylarında altın varak yapılarak eski güzelliğine yeniden kavuşturuldu. Bu arada Abdülfettah Efendi'nin yazısı restorasyon esnasında yenilenmiştir.

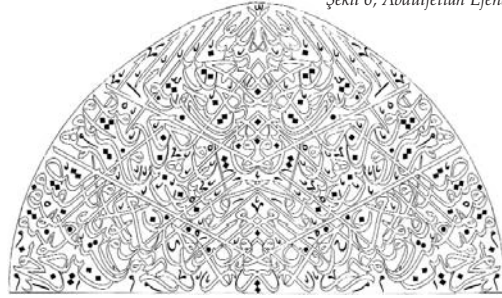
BİBLİYOGRAFYA

- ABDURRAHMAN ŞEREF, *Topkapı Sarayı Hümayûnu*, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, İstanbul 1910
- AHMED REFİK, *Bâb-ı Hümayûn*, Akşam Gazetesi, Nr. 6449 Eylül 1936
- ALPARSLAN Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999
- ALPARSLAN Ali, *"İslâm Yazı Sanatı"*, Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, Çağ Yay., c.14, İstanbul 1990
- ALPARSLAN Ali, *"Mimari Yapıların Yazı Sanatı Bakımından Önemi"*, Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Vols. 4-5, İstanbul 1976-77
- AMİCİS Edmondo de, *İstanbul*, çev: Prof. Dr. Beynun Akyavaş, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara 1986
- AYVERDİ Ekrem Hakkı, *"İstanbul Ansiklopedisi"*, c. 4, İst.1960

Şekil 7; Ali Süfi

Şekil 6; Abdülfettah Efendi

AYVERDİ Ekrem Hakkı, *Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı*, İstanbul 1953

AYGEN Bilge, *"Fatih Zamanında Topkapı Sarayı Suyu"*, Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri II, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanat Tarihi Enstitüsü Yayınları:2, İstanbul 1969

DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1984

ELDEM S.H., AKOZAN F., *Topkapı Sarayı: Bir Mimari Araştırma*, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1982

ERKİNS Ziya, *Topkapı Sarayı*, İstanbul 1959

İNAL İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1955

İNCİCYAN P.Ç., *18. Asırda İstanbul*, İstanbul Fetih Cemiyeti yayınları, İstanbul 1976

KOÇU Reşat Ekrem, *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul 1960

KÖMÜRÇİYAN Eremya Çelebi, *İstanbul Tarihi-XVII. Asırda İstanbul*, Eren Yay., İstanbul 1988

KÖSEOĞLU Cengiz, *Topkapı Sarayı İmparatorluk Hazinesi*, Ak Yayınları, İstanbul, tarihsiz

KUBAN Doğan, Bab-ı Humayun maddesi *"Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi"*, Tarih Vakfı Yay., c.7, İstanbul 1994

MÜSTAKİMZÂDE Süleyman Sadeddin, *Tuhfe-i Hattatın*, (nşr. İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul 1928

PAKALIN M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi 646, İstanbul 1993

RADO Şevket, *Türk Hattatları*, İstanbul trsz

SEÇKİN Nadide, *Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1998

SERTOĞLU Midhat, *Osmanlı Tarih Lügati*, Enderun Yay., İst.1986

TEZCAN Hülya, *Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi*, T.T.O.K., İstanbul 1988

Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi, Devlet Matbaası, İstanbul 1933

TÜFEKÇİOĞLU Abdülhamid, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002

Şekil 8; Abdülfettah Efendi

